

СТАНОВИЩЕ

Дисертация на тема: **ТРАНСГЕНЕРАЦИОННО ПРЕДАВАНЕ НА МОДЕЛ НА ЗАВИСИМОСТ**

Докторант: **ЖАКЛИНА ГЕОРГИЕВА АНДОНОВА**

Рецензент: **доц. Павлина Петкова Петкова, дм**

Дисертацията на Жаклина Андонова е върху специфична област от зависимостите, насочена към трансгенерационното предаване на този модел на поведение, предаван в поколенията през времето и много значим за практическата работа на клиничните психолози, психотерапевти и психиатри.

Дисертацията е разгърната върху 217 страници, използвани 151 съвременни източника, оформена в предварителният етап е използвано клинично интервю, а в четири основни глави и приложения.

Първата глава е върху теоретичната постановка на изследването. Тук докторантката в добър систематичен ред представя същността на проблема зависимост, подходи за изследване на зависимостите, с количествени и качествени методи; семейните взаимовръзки и трансгенерационното предаване на модела на привързаност и спрямо модела на взаимоотношения в семейната система, определен от фиксирани травматични преживявания; модели на комуникация в семейството; житейски наратив и семейна история; моделите на етични дилеми. Този теоретичен по своята същност обзор е много добре направен определено препоръчвам да бъде отпечатан като студия, за да го ползват студенти и специализанти.

Втората глава е върху емпиричното изследване. Целта, постановката на научното изследване и хипотези са много добре изградени и мотивирани. В предварителният етап е използвано клинично интервю, а като основен изследователски метод е клиничното интервю по модела Биографично – Наративно – Интерпретативен Метод. Схемата на интервюто докторантката конструира съразмерно на целите на изследването, с изготвен списък на въпроси, разпределени в тематични области. Цялата процедура и поетапност на разработване на интервюто са описани подробно, стриктно, съпоставени с модели на други автори, процедура на изследване и онагледени с конкретен пример. Подробно са представени етапите и пилотни фази на изследване. Първият етап представя резултати от две пилотни фази, а вторият етап представя същинско провеждане на интервюта в пет основни групи с различен брой участници разпределени по пол и вид на зависимост към ПАВ. Обобщените резултати от първата и втората пилотни фази показват, че има ключови травматични събития като насилствена смърт, раздяла на родителите, строго пазени тайни, изоставяне, неудовлетвореност, които моделират специални очаквания към следващото поколение и неефективни подходи на възпитание. Комуникацията в тези семейства преминава през гняв, конфликти, бягство от решаване на проблеми, дистанциране, липса на емоционален отклик, използване на наркотика като средство за справяне с проблемите.

Вторият етап представя подробно проведените същински интервюта при 14 мъже и 8 жени с хероинова и алкохолна зависимост. Първо е направен качествен анализ на интервютата при групата жени и мъже с алкохолна зависимост. Тук са анализирани сложните между поколенчески взаимоотношения и неразрешени проблеми, отстояване на властта и решаване на конфликти с деструктивно поведение, изоставяне и смърт на родители, личностовата и емоционална недиференцираност на зависимите и затруднения в разграничаване на потребности, желаниа капризи, социалните роли и свобода на половете, затруднения в преход от начин на живот на село и в голям град, патриархален и автономен модел на взаимоотношения в семейството, поведение на триангулиране на децата от родителите при конфликт.

В следваща подчаст са анализирани интервютата при група на жени и мъже с хероинова зависимост. Изведени са специфични аспекти във взаимовръзките дете-родител, доминираща и честа травма смърт на единия родител в ранна възраст на детето, проблемно поведение на детето, което стимулира родителят към повишена грижа, склонност към идеализация и отричане в общуването, непрекъсната въввлеченост в проблемното поведение на родителя, взаимовръзката любопитство към наркотик и отговорност към собственото поведение. Представени в отделна подгрупа са интервютата при мъже с хероинова и алкохолна зависимост. Тук отново са изведени предаваните между поколенията модели на конфликт и раздели между родителите, опосредствани от ПАВ, липсата на емоционална близост и отхвърленост, самотност и отчужденост. Всички интервюта са много подробно представени и анализирани, като се следва изградената структура на анализ. Това дава възможност направените качествени анализи да се съпоставят и да се извеждат сравнителни важни аспекти и обобщения.

В третият етап от научното изследване са анализирани биографично-нарративните интервюта. Подробно е описан методът и проведените 12 интервюта. Последвалите анализи следват процедурите на методиката, където се прави анализ на съдържателно и процесно равнище. Изключително добре е анализирана сянката, свързана с драматичните събития на психично и телесно ниво и с нейното интензивно влияние върху съдържание, експресия и поведение. В структурата на съдържанието са представени значими аспекти от личната биография на връзки, събития на успехи, радости, травми, загуби. Интерпретираните теми са в широк диапазон и обхващат граници, реалистичност на представите, посрещане на фрустрация, илюзия за контрол, способност за избори, разочарования, противоречия, загуби, емоционални връзки, лично пространство, родителски контрол. Всички анализи на наративът при конкретните случаи са задълбочени, разкриват социално-психологични взаимовръзки и влияние на семейната история върху индивидуалното развитие, раздели на родителите и през поколенческо родителстване, психосоматични равнища и детайлни анализи на емоционалните преживявания, с травматични фиксации с идеализиращо демонизиращ модел на мислене, обвързан с идеализиращ и отхвърлящ модел на комуникация в семейството и емоционални проекции върху другите през целия живот. Много подробно и с терапевтичен усет е коментирана взаимовръзката интервюиращ и клиент, спецификата на задаваните въпроси, моделите на защитно поведение от страна на клиента при засягане на трудни теми, поддържане мотивацията му за продължаване на

интервюто, преодоляване на трудности в комуникацията. Направени са сравнителни съпоставки с интерпретациите на автори от други страни.

В главата за изводи и приноси на дисертационния труд съразмерно на направените качествени анализи от проведените клинични и биографично-нарративни интервюта са направени обобщения и изведени четири основни приноса.

По същество нямам критични бележки към дисертационния труд. Препоръчвам на докторантката да издаде практическо ръководство, което ще бъде изключително полезно за клиничните психолози и психотерапевти.

В заключение считам, че дисертацията на Жаклин Андонова отговаря на високите критерии за научен труд и с убеденост ще гласувам за присъждане на научната и образователна степен „Доктор“ по професионално направление „Експериментална психология“.

15.05.2018 .

Рецензент:

София

доц. П. Петкова

